

УДК 811.111

**В. В. Зірка, д-р філол. наук, проф.,
Н. В. Зінуква, канд. пед. наук, доц.**

ДИСКУРСИВНА МОДЕЛЬ СТВОРЕННЯ НАУКОВОГО ТЕКСТУ: НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ

У статті розглядаються питання створення наукового тексту як дипломної роботи магістрів – майбутніх перекладачів. Вона виступає способом подання наукової інформації, результатом наукового дослідження. Важливим стає метаязыка наукової роботи як у першому, так і у аналітичному й перекладацькому розділах.

Ключові слова: наукове дослідження, дипломна робота, мова, дискурс, інформація, презентація

В статье рассматриваются вопросы создания научного текста магистрами – будущими переводчиками. Подчеркивается важность метаязыка научной работы.

Ключевые слова: научное исследование, дипломная работа, язык, дискурс, информация, презентация

The article discusses the creation of scientific text by students – would-be translators. The importance of the meta-language is emphasized.

Key words: scientific research, diploma paper, language, discourse, information, presentation

У сучасному мовознавстві завжди актуальним було вивчення антропоцентричних питань, які пов'язані з фактором взаємодії людини і мови. Сукупність способів, прийомів розгляду мовних одиниць, цілого тексту, його структури, впливу на людину, соціум, орієнтують на аналіз дискурсу. Поняття дискурсу охоплює розгляд тексту як мовленнєвої цілісності. Текст, з позиції його вивчення у лінгвістиці, являє собою, в першу чергу, мовний матеріал, фіксований у письмовій формі, при використанні якого можливо встановити закономірності в розгортанні дискурсивного процесу, виявити різноманітні властивості мовних одиниць.

Необхідність навчання специфічним особливостям наукового тексту, розподілу його на частини, параграфи за спільними ознаками, властивостями виникла у процесі багаторічної праці зі студентами спеціальності "Переклад", які пишуть магістерські (дипломні) роботи. Основна складність створення такого наукового тексту полягає у логічній побудові, у змістовному структуруванні викладу матеріалу та у його оформленні.

Вчені підкреслюють, що науковий дискурс є особливим типом взаємодії адресанта й адресата, в якому адресант докладає зусиль переконати адресата в істинності повідомлення через своєрідний внутрішній діалог з читачем [1]. Загальновідомо, що текст наукового дослідження завжди відзначається своєю подвійною природою. З одного боку, цей текст є вторинним. Жодне дослідження не виникає з нуля, воно спирається, "відштовхується" та співвідноситься з напрацьованими результатами у тій чи іншій галузі. Уміння працювати з первинним текстом, правильне оформлення своєї думки, послідовне зазначення посилань на першоджерело – це першочергове завдання

будь-якого дослідника-початківця. У своєму "внутрішньому діалозі" він мусить переконати читача у достовірності свого повідомлення [2]. Але ж у своєму (науковому) тексті він повинен перефразувати чужі думки і не видавати за власні без посилання на їх справжнього автора – це доброчесність, яка належить до кодексу цивілізованого наукового та освітнього співтовариства. Поняття "академічної доброчесності" включає в себе такі цінності, як запобігання шахрайству, фальшуванню та плагіату; підтримку академічних стандартів; чесність і ретельність в дослідженнях та науковому видавництві. Це та важлива точка відліку, на яку ми першочергово звертаємо нашу увагу у роботі з магістрами.

З іншого боку, у кожній роботі присутній власно авторський підхід та результати авторського дослідження [3]. Саме ця складова змісту наукового тексту й вказує на його первинністю.

Створення першого наукового дослідження студентів, тобто написання ними магістерської роботи, означення та формулювання методів її дослідження слід починати з визначення назви теми наукового твору, і ми обов'язково навчаємо розділяти її на дві складові: номінативну, за якою стоїть предмет дослідження, і предикативну, тобто визначення змісту судження до дійсності, яке реалізоване в реченні (або тексті) через *предикат* – термін судження, в якому щось говориться про предмет судження (суб'єкт). Предметом судження у нашому випадку є наукова робота яка потребує обґрунтованість – доказовість наявності вагомих аргументів, що підтверджують вибір теми – це є ракурс, підхід, методи дослідження. Перш за все ми орієнтуємо студентів вичленювати поняття, виражені номінативними одиницями та конструктами. Це може бути одне спеціальне поняття, виражене словом або термінологічним словосполученням.

Номінацій може бути декілька, наприклад: а) (1) *Функціонально-семантичні особливості* (2) *прийому алітерації в* (3) *англомовному публіцистичному тексті* (4) *та способи перекладу на рідну мову*; б) (1) *Культурологічний характер* (2) *топонімів у рекламному зверненні* (3) *на матеріалі англійської мови*: (4) *перекладацький аспект*; в) (1) *Креативне словотвірне значення* (2) *похідних елементів і їх* (3) *роль в* (4) *творенні* (5) *нових слів (на матеріалі англомовного рекламного повідомлення)*. Включення декількох номінацій у заголовок дозволяє конкретизувати предмет дослідження, надає індивідуального характеру і обмежує його від суміжних досліджень у тих самих галузях лінгвістики і на тих же рівнях мови.

Друга необхідна умова чіткого формулювання теми – використання термінологічної складової теми. Неспеціальні слова загального характеру з розпливчатою семантикою часто ускладнюють розуміння предмету дослідження. У той же час не варто зловживати "термінологізацією" і переважувати заголовок новими, часто не сталими термінами. Тож, до формулювання предмету дослідження слід висувати дві основні вимоги: 1) максимальна конкретизація; 2) використання базових термінів, які висвітлюють тему дослідження, тобто термінологічний апарат наукової роботи [3].

Предикативна складова теми співвідносить повідомлення з певним часовим планом дійсності. Це специфіка наукової мови, яка пов'язана з компресією, "стискуванням" змісту тексту і використанням номінативних структур для "згортання" розширеного тексту та специфічним науковим тезаурусом. Особливо чітко розгорнуту предикативність можна спостерігати у заголовках наукових текстів. Лексичними засобами "згортання" змісту є короткі дієприкметники, короткі прикметники, віддієслівні іменники. На синтаксичному рівні таким засобом є атрибутивні фрази, еліптичні структури, пунктуаційні засоби.

Іноді автор використовує синтаксичні засоби оформлення предикативності – дві номінативні фрази, подані як два прості речення, такі, що є згорнутими твердженнями, які розкривають проблему дослідження : *Вплив емоційної лексики у рекламі і проблема інтерпретації англійською мовою; Специфіка перекладу англійських фразеологізмів в архітектоніці тексту рідної мови: структурно-семантичний і прагматичний аспект.*

Для конкретизації підходу, предмету або матеріалу дослідження часто використовують знак двокрапки: *Порівняльний аналіз алюзій у англійській мові: публіцистичному стилі: перекладацький аспект; Лексико-семантичні поля в комп'ютерному сленгу англійської мови: способи передачі рідною мовою.*

Таким чином, предикативність теми наукового дослідження імплікована в номінативну фразу або послідовність номінативних фраз і розкривається при трансформації цих фраз в твердження. Для розкриття поняття, що визначає предмет судження і зумовлює його зміст ми спочатку виокремлюємо номінації, а потім трансформуємо номінативні фрази в предикативні.

Слід пам'ятати, що розгляд спеціальних понять і їх ієрархічних стосунків, головним чином родо-видових, нагадує "подорож" по бібліографічних тематичних каталогах, де ми повинні як би кажучи "спуститися" від загальної назви науки або галузі до конкретних понять (термінологічного апарату), таких як одиниці і їх ознаки, так і "піднятися" від дуже вузького терміну до рівня дисципліни або галузі лінгвістики. Наприклад, від експресивно-емоційного компоненту можна пройти до родо-видових понять: конотативна складова значення слова – семантична структура слова – семасіологія – лексикологія.

Постановка мети роботи не представляє особливої складності, оскільки мета завжди одна – досліджувати те явище, яке обрано в якості предмета і, як правило, заявлено у темі. Так, наприклад, предметом дослідження у темах будуть наступні: *запозичення в англійській економічній термінології; переклад спеціальної дієслівної лексики в тексті економічного дискурсу; морфологічна систематичність лінгвістичного терміну в українській і англійській мовах і т. інш.*

Завдання дослідження повинні коротко і чітко висловлювати, виражати, визначати думку, поняття, паралельно з його поетапною структурою. Спочатку йдуть завдання теоретичної частини, де розглядаються, аналізуються і описуються *основні наукові поняття, теорії, точки зору, концепції, класифікації різних вчених*, а після чого неодмінно передбачається аналітична і практична частина дипломної роботи.

Методи та прийоми дослідження. Традиційним для лінгвістики описовий метод у магістерській роботі ґрунтується на методі діалогічної інтерпретації – дослідженні, наприклад, публіцистичного тексту як дискурсивної моделі, що діалогічно співвідноситься з іншими; як допоміжний використовується метод моделювання контексту – опису типових для моделі тексту способів перекладу. У дослідженні також застосовується комплекс методів у рамках міждисциплінарного підходу: дискурс-аналіз (опис вербальної трансляції іміджевих ознак у їх проєкції на екстралінгвістичний контекст – політичний, соціальний, культурний). Застосовують також методи: концептуального, компонентного аналізу семантичної структури слова, лінгвокогнітивного, метод лінгвокультурологічного аналізу, суцільної вибірки, та кількісний аналіз мовних явищ.

Мовленнєвим конструктам відведена особлива роль у написанні наукової роботи. До мовленнєвих конструктів ми відносимо клішовані фрази, які вибудовують змістовно-сміслову структуру наукового тексту, і власне *дієслова*, які дискутують цільову установку кожного положення, істинність якого має бути доведена. Конструкти-фрази ми умовно називаємо метамовою. Дієслова-конструкти – операційні конструкти і ми виділяємо їх в одну групу. Список цих дієслів починається з найбільш вживаних і пропонується індивідуально поповнювати його з обов'язковим уточненням смислового навантаження кожного:

Аналізувати – розкладати, розбирати ціле; детально розбирати, продумати.

Визначити – дати визначення, сформулювати точне значення терміну.

Виявити – зробити явним, показати, виявити: *виявити переваги, особливості*; розкрити, (виявити) – *виявити механізм; закономірності, структуру*.

Зіставити – виявити різні і загальні сторони, властивості, ознаки.

З'ясувати – зробити явним, зрозумілим, дізнатися: *з'ясувати природу явища, статус, ступінь вивченості*.

Інтерпретувати – тлумачити, роз'яснювати, розкривати зміст.

(Про) Ілюструвати – наводити наочний приклад для пояснення або доказу своїх думок, наочно пояснювати.

Описати – в систематичному порядку викласти особливості, ознаки, склад чого-небудь.

Підкреслити – Проводити риску під яким-небудь текстом, словом і т. ін., вирізняючи щось; – наголошувати на чому-небудь, виділяючи його як значніше, важливіше за інше (звичайно у викладі). – *виявляти своє ставлення до кого-, чого-небудь поведінкою, діями і т. ін. ; – робити що-небудь яскравішим, помітнішим і т. ін. порівняно з чимсь*.

Підтвердити – довести за допомогою чого-небудь істинність, правильність якого-небудь твердження: *підтвердити фактами, результатами дослідження; підтвердити гіпотезу, припущення; підтвердити кількісними даними*.

Позначити, відмітити тим або іншим способом: *показати на прикладі, графічно*.

Показати: показати, продемонструвати що-небудь, ознайомити з чим-небудь: *показати переваги якого-небудь підходу; показати результати дослідження.*

Порівняти – розглянути одне у зв'язку з іншим для встановлення схожості або відмінності, або для встановлення переваги однієї перед іншим.

Посилатися – Вказувати на кого-небудь як на свідка або авторитетну особу, називати щось як аргумент для підтвердження своїх слів, виправдання дій і т. ін. ; – повідомляти що-небудь (факти, цифри і т. ін.) для підкріплення своєї думки; – на доказ правомірності своїх міркувань *наводити або згадувати відповідні висловлювання видатних теоретиків, учених, письменників і т. ін.*

Представити: запропонувати що-небудь, вказати на що-небудь як на основу: *представити докази, аргументи; якнайповніше робота представлена в статті, книзі.*

Простежити – провести ретельне спостереження за чим-небудь: *простежити різні точки зору, класифікації, підходи, особливості, характерні риси, ознаки.*

Розглянути – розібрати, обдумати, обговорити, описати, детально зупинитися, зазвичай з метою оцінки ухвалення рішення: *розглянути питання, точку зору, класифікацію, поняття, гіпотезу.*

Роз'яснювати наочно, навчаючи чого-небудь: *показати правила згортання; показати аналіз за безпосередньо складовими; зробити явним, очевидним, виявити, розкрити: показати практичну значущість.*

Уточнити – зробити точнішим, надати велику точність: *уточнити формулювання; уточнити позицію автора.*

Метамова структури аналітичної та практичної частини наукового тексту ґрунтується, як правило, на конспектах, що були опрацьовані на практичних заняттях з перекладу. При аналітичному розборі досліджуваних одиниць (класифікацій) інших авторів перед тим, хто пише, виникають два завдання: 1. Висловити своє відношення до того або іншого твердження. 2. Побудувати текст, поєднуючи ланцюжки міркувань і підпорядковувавши логіку побудови за заданою логікою тезою. Для вирішення першого та другого завдання як допомога пропонуються мовні кліше, які ми називаємо метомовною структури наукового тексту (*Як свідчить...; інтерес мовознавців до вивчення... пояснюють...; нам видається..., це дозволяє зробити висновок ...; на наш погляд...; спочатку нам хотілось звернути увагу...; досить очевидно...; на закінчення цього розділу...; але звернемося до (наступного) це...; так, розглянемо це явище на прикладі...; з точки зору...; ми приєднуємось до думки...; якщо вважати, що... і т. под.*)

На закінчення підкреслимо, що як аналітичний, так і перекладацький розділи тексту повинні мати опис дослідження та його результати. У висновках магістри-дослідники підсумовують основні результати та рекомендації для проведення подальших наукових досліджень. Науковий текст має бути чітко структурованим, переділятися на розділи і параграфи. Потрібно прагнути того, щоб кожен розділ був самостійним науковим дослідженням з певної складової теми дослідження, щоб кожну складову було викладено в окремому параграфі, а вся наукова робота була цілісною, а не фрагментарною.

Література

1. *Ільченко О. М.* Атрактори уваги сучасного англо-американського дискурсу <http://eprints.zu.edu.ua/3508/1/03iomand.pdf>.
2. *Зірка В. В.* Postgraduates: How to Train Specialized Language // Vera Zirka. – Scientific Chronicle. № 119. Series: Philological Sciences. Kirovograd, 2013. – P. 207–210.
3. *Зірка В. В., Зінукова Н. В.* Наукова робота: якісний та успішний захист: навчальний посібник: для студентів спеціальності "Переклад" / В. В. Зірка, Н. В. Зінукова – Д. : Вид-во ДУЕП імені А. Нобеля, 2014. – 156 с.

References

1. *Ilchenko O. M.* Atraktory uvagy suchasnogo anglo-amerikanskogo dyskursu / Olga Mychajlivna Ilchenko. – <http://eprints.zu.edu.ua/3508/1/03iomand.pdf>.
2. *Zirka V. V.* Postgraduates: How to Train Specialized Language // Vera Zirka. – Scientific Chronicle. № 119. Series: Philological Sciences. Kirovograd, 2013. – P. 207–210.
3. *Zirka V. V., Zinukova N. V.* Naukova robota: yakisny ta uspishny zachyst: navchalny posibnyk: dlya studentiv spetsialnosti "Pereklad" / Vira Zirka, Natalia Zinukova. – D. : Vyd-vo DUEP named after A. Nobel, 2014.